

TÜRK TARİH KURUMU PREHİSTORİK ARAŞTIRMALARI

Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü

Türk Tarih Kurumu adına Anadolu'da prehistorik istasyonları tesbit (mağaralar, göl sahilleri, nehir graviyeleri v. s. de) etmek ve icabında ilk sondajlarda bulunmak vazifesile mükellef heyet Türk Tarih kurumu âzasından Profesör Şevket Aziz Kansu'nun başkanlığında antropoloji asistanı Bayan Muine Atasayan antropoloji preparatörü Bay Kılıç olduğu halde 15 Haziran 1938 tarihinde Ankaradan otomobille Polatlı, Eskişehir tariki İönü mağaralarını tetkik için yola çıkmıştır.

Ankara - Polatlı yolu üzerinde 40'ncı kilometrede Fayret adı verilen çeşme (Faret köyü) yanındaki sathı mailden pek tipik olmıyan çakmak taşları topladık. Çeşmede Selçuk devrine ait olduğunu zannettiğimiz bir kitabe tesbit ettik, fotoğrafını aldık. Ortasından ufak bir su geçen bu mahalde araştırmalar yapılmasını faydalı görüyorum.

Aynı günde öğle üzeri Polatlıya vardık. Polatlı'nın takriben 70 kilometre cenup ve garbinde İler Katrancı köyü mağaralarını tetkik ettik. Bu mağaralar Kalker arazi için oyulmuş sun'î, büyük boşluklardır. Bugün içlerinde davarlar muhafaza edilmektedir. Duvarlarında bizi alâkadar edecek resimler bulmadık. Zeminlerinde yaptığımız ilk ufak araştırmalar müsbet bir netice vermedi.

İler Katrancı köyünün şarkında Demirözü suyunun aktığı vadide Kızılhisar adı verilen büyük bir kale harabesinin mevcudiyetini gördük. Bu kaleye varmadan evvel bu vâdide iki büyük ve tabii mağarayı tesbit ettik. Bu mağaralar Kalkerli arazidedir, ve vadinin sırtlarında bulunmaktadır. Birinci mağaranın adı Kızılhisar, ikinci mağaranın da adı Demirözü mağarasıdır. Bu civarda Dikilitaş adındaki yerin tetkiki de icap etmektedir.

Buradan tekrar Polatlıya döndük. Polatlıdan Eskişehir istikametine hareket ettik. 16 Haziran 1938 de Eskişehire otomobille bir saat mesa-

fedeki Hamidiye köyü yanından geçen Seydi suyu graviyeleri nazarı dikkatimi çekti, burada ve graviyeleri örten sathî tabakada sayısız çakmak taşları topladık. Seydi suyu graviyeleri çakmak taşı itibarile çok zengin olduklarından burada bir gün çalıştık. Geniş bir sahanın çakmak taşı ile örtülü olduğunu tesbit ettik. 17 haziran 1938 de Eskişehir yolile İnönüne vardık.

İNÖNÜ

İnönü mağaraları birçok gruplara ayrılabilir. Bunların bir kısmı suların tesirile kalkerli arazide vücade gelmiş ufak boşluklardır. Bir kısmı da kaya sığınakları halindedirler. Diğer bir kısmı da prehisto-rik ve historik devirlerde mesken rolünü ifa etmiş olan büyük mağaralardır. Biz bu sonuncu mağaralarda ilk önce işe başladık. İnönünde 18 haziran 1938 den 23 haziran 1938 tarihine kadar araştırmalar yaptık. Büyük mağaraların sondajı için 9 amelelik bir grupla çalıştım. Gündüz İstanbuldan veya Ankaradan trenle hareket edildiği vakit İnönü istasyonundan açık bir surette görülen ve methalleri büyük bir köprü kemeri şeklini gösteren A ve B mağaralarında yaptığımız araştırmalar bize aşağıdaki neticeleri verdi:

A — Büyük mağarasında bizden evvel yerlilerin mermer aramak için bazı yerlerini kazdıklarını tesbit ettik Keza buraya 40-50 sene evvel bir ecnebî gurupunun geldiğini öğrendik. Mağaranın önünde büyük bir kale duvarının bakiyesi mevcuttur. Mağaranın önden arkaya uzunluğun 20 metre azamî genişliği de 27,70 metredir. Mağaranın tam ortasında önden arkaya yaptığımız uzun bir yarmada 1.80 derinlikte sarı kil ve kumdan ibaret ana toprağa vardık. Ana toprağın üstü dolma tabakasıdır. Tipik bir istratigrafi yoktur. Mağaranın içinde de yine harçlı ve taştan yapılmış mesken duvarlarına rasladık. Kile istinat eden ilk iskân tabakasında gayet kaba çanak çömlek bakiyeleri topladık. Kaba bulduğumuz seramiklerin kalkolitik ve bakır çağlarını işaret ettiğini gördük. Keza buradaki araştırmada Frikya, Bizans ve Osmanlı devirlerini tesbite yarayan seramikler elde ettik.

B — Mağarası A mağarasından takriben 50 metre yukarıdadır. Ve her iki mağara birbirlerine tabii ve geniş bir baca ile merbuttur- lar. B mağarasının birçok tâli galerileri vardır. Bunlara (A, B, C, Ç, D, E, F) harflerini verdik. Bu galerilerde tipik bakır çağı seramikle- rine gayet kaba hamurdan yapılmış, tırnak işaretli, noktalı seramiklere de tesadüf ettik, ve bunları topladık B mağarasının vahşi galerilerinde asistanım Bayan Muine'nin ve Bay Kılıç'ın mesailerini takdirle anmak

borcumdur. Raporun sonunda görüleceği üzere Bay Kılıç bu iki büyük mağaranın plnlarını yaptı. A ve B mağaralarındaki mesaimizi kısaca anlattıktan sonra İnn grupuna dahil diğer boşluklardaki araştırmaları söyliyeceğim: Bu sonuncu araştırmalarımız bize müsbet neticeler vermedi. Bundan sonra İnnnn şarkında Esern adı verilen sathı maillerdeki mağara - mezarları tetkik ettik. Bunları dolduran toprakları boşalttı. Elimize birkaç insan iskeletine ait kemik geçti. Prehistorik eserler bulamadık. Boşalttığımız bu mağara mezalarının plnlarını yine Bay Kılıç hazırladı.

22 haziran 1938 de İnnnn cenubunda Kandilli köyü mağaralarını görmek üzere Kandilli köyüne gittik. Burada sarı suyun dik boğazında sulu in, koyun ini ve çakmak ini adı verilen üç ini dolaştı, sondaj yaptık. Sulu inle, koyun ininde birkaç seramik elde ettik. Kandilli köyünde sarı su vâdisine giderken eski bir kale harabesine tesadüf ettik.

23 haziran 1938 de İnnnden Kütahyaya hareket ettik ve akşamı tekrar İnne döndük. İn Kütahya şosesi üzerinde İnnden 40 ıncı kilometrede ve sağ kolda kalker arazi içine oyulmuş yanyana üç in tesbit ettik. Araştırma yaptık. Netice menfidir. Aynı şosedde Yeniköy civarındaki graviyelerde ve su yataklarında araştırmalar yaptık, birkaç tipik çakmak taşı topladık. Kütahyaya yakın ve Porsuk suyu vâdisinde Karahasan Kaya sığınağında (abri sov - Roche) sondaj yaptık ve bir nucleus manzarası gösteren çakmak taşı parçası bulduk. Kütahya müze deposunda bakır çağına ait olması çok kuvvetli iki cilalı balta ile birkaç ağırşak gördüm. Bunları Emet köyünden getirmişlerdir. 24 haziran 1938 de İnnnden Eskişehire ve Eskişhirden tekrar Hamidiye köyüne vardık. Burada Maarif Vekleti Köy Eğitim mektepleri ve kursları vardır. Hamidiye köyü ile Mahmudiye köyü «Çifteler çiftliği» yanından akan Seydi suyu graviyelerile, Arapren köyü yanındaki graviyelerde, Kırgız dağı eteklerinde araştırmalar yaptık. Burada muazzam bir sahanın sathında tekrar çakmak taşları topladık. Bu çakmak taşlarının bir kısmının prehistorik açık hava istasyonlarında bulunan tipik kazıyııcı, delici ailetleri gösteren morfolojiye sahip oldukları aşıkardır. Binaenaleyh Eskişehir yanındaki bu Seydi suyu «Sakaryanın kollarından» graviyelerile bu geniş sahanın paleolitik araştırmalar itibarile bize müsbet neticeler vereceğini ve hatta verdiğini kuvvetle mit ediyorum.

Arapren köyü şarkında ve bu köye ait Kırgız dağı eteklerinde iki mağara vardır. Bunlarda paleolitik eserlere, diğerlerinde olduğu gibi, tesadüf etmedik.

26 Haziran 1938 de Hamidiyeden ayrıldık ve Sivrihisar yolile Ankaraya vardık.

27, 28 Haziran 1938 de Ankarada Çubuk suyu Eti yokuşu graviyelerinde çalıştık. Ve buradan paleolitik çakmak taşları bakımından çok zengin bir malzeme elde ettik. Bu yeni malzeme geçen seneki buluşlarımızla bize çok enteresan bir kolleksiyon temin etmiştir.

29 Haziran 1938 de İlhan çayı vâdisine ve Güdül nahiyesi mağaralarına gittik. Güdül nahiyesindeki mağaralar Kirmir suyu sarp vâdisinde kalker araziye oyulmuş inlerdir. Bunların tarihî zamanlarda iskân edildiğine ve bazılarının kilise makamında kullanıldığına dair alâmetler vardır. Bu mağaralar bizi paleolitik araştırmalar itibarile alâkadar etmemiştir. Yalnız Kirmir suyu vâdisine inen plâtonun satıhta morfolojileri itibarile şayanı dikkat bazı çakmak taşları topladım.

TUZ GÖLÜ

1 Temmuz 1938 de Ankaradan Bâlâ, Yaylalözü, Sofular yolile Tuz gölüne hareket ettik. 1 Temmuz akşamı Koçhisara vardık. Tuz gölünün şimal ve şark sahillerindeki plâjda tipik ve orta paleolitik yâni mousteriyeen uc formasında bir kaç çakmak taşı âleti buldum. 2 Temmuz 1938 de Tuz gölünün diğer kısımlarında araştırmalar yaptık. Koçhisarın bir az cenubunda ve gölün şark sahilinde Kale adı verilen bir tepede bir mağara tesbit ettik. Mağaranın ve tepenin eteklerinde obsidiyenden yapılmış 2 Ekla ve bir çok seramik elde ettik. Tuz gölünün şark sahillerinde birçok Höyükler vardır. Bunlardan Kaldırım Tuz istasyonuna yakın bulunan Elemen Höyüğünden Bakır çağı devrine ait seramikler topladık. Bundan başka Tuz gölü civarında Meskit, Çok yatan, Ulu kışla Höyüklerini zikredebiliriz.

NETİCE

15 Haziran 1938 den 4 Temmuz 1938 e kadar süren bu ilk araştırma gezimizde:

a) İnönü iki büyük mağarasının prehistorik çağlardan (Kalkolitik) Osmanlı devrine kadar iskân edilmiş olduğunu,

b) İnönü Kütahya şosesi üzerinde Porsuk suyu yanında tetkike değer kaya sığınaklarının bulunduğunu,

c) Eskişehirde Sakaryanın kollarından Seydi suyu graviyelerile Hamidiye, Mahmudiye ve Arapören köyleri civarındaki büyük graviyelerinin sathlarında bulunan sayısız akmak taşları içinde tipik aletlerin bulunduğunu ve binaenaleyh buralarda prehistorik bir açık hava istasyonunun mevcudiyeti kuvvetle ümit olunabileceğini,

d) Gdl nahiyesi Kirmir suyu mağaralarının klásik devre ait bulduklarını, fakat plátodaki akmak taşlarının nazarı dikkati celbettiğini,

e) Ankara ubuk suyu (Eti yokuşu) graviyelerinin bize tekrar zengin bir paleolitik (Levalloisien - Musteriyen) endüstri verdiğini,

f) Tuz gölünün paleolitik eserler aranmak noktasından çok ehemmiyetli bir mevki olduğunu, Tuz gölü mıntakası meselesinin, jeolojik, paleontolojik ve bilhassa prehistorik bakımlardan Türk araştırmacıları tarafından elenmeğe hakkıyla lâyıık bir mıntaka olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz.

